

Egy érdekes és sikeres kísérlet

Czirfusz Márton: *Gazdaságföldrajz*. Jegyzet oktatóknak és hallgatóknak, Miskolci Egyetem, Műszaki Földtudományi Kar. Miskolc, 2014. 190.

http://web.uni-miskolc.hu/~foldrajz/hallgato/segedlet/czirfusz_gazdasagfoldrajz_2014.pdf

Az utóbbi évtized egyik legérdekesebb és talán legformabontóbb hazai geográfiai szakmai kísérlete jelent meg Czirfusz Mártontól a fenti című egyetemi jegyzet formájában. Rengeteg gondolat toltult a fejembe, mikor a jórészt eleve elektronikus, tehát számítógépes használatra szánt dokumentumot letöltöttem és böngészni, majd alaposabban olvasni kezdtem.

Először – persze áttételesen – talán az, amit Bessenyei György 1778-ban írt le: „*Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem.*” Nagy bátorsággal próbálja a kötet behozni mindazt a behozhatatlannak tűnő hátrányt, ami a világ társadalomföldrajzi tudományos haladási folyamatából évtizedekig szinte kívülre rekesztett bennünket. Régi és új földrajzi fogalmakat határoz meg, ahol csak lehet világosan, magyarul. Ahol nem lehet, mert manapság szinte azt is mondhatjuk, hogy nem, hiszen akkora mennyiségű új geográfiai tudományos ismeret, gondolat (és példa!) lát napvilágot, hogy jószerivel csak „belecsípni” lehet. (Vagy azt tenni, amit a szerző is tesz, hogy meghivatkozza a legújabb és az egész világon elfogadott *Dictionary of human geography* 6. kiadásának weboldalon elérhető szócikkeit, illetve a témához legjobban illeszkedő külföldi és hazai szakirodalmakat). Az a véleményem, hogy hazánkban a még ma is olykor rendkívül hagyományos egyetemi oktatásunk megújítása szinte csak ezen a módon érhető el. Hiszen a tárgyat e jegyzet alapján oktató tanárra és tanuló diákra is napi kötelezettséget ró: utánajárást, kutakodást, elmélkedést, s nyilván írásos rögzítést is. Magam is sokat kísérleteztem az utolsó oktató éveimben az előadásokon elhangzott fontos fogalmak „magyarításával” és „stabil rögzítésével”, vagy például azzal, hogy az előadások diaanyagáról a következő hétre 3-4 oldalas „stílusos szakszövegű” összegzésüket kellett írni a diákjaimnak. Aki megtette, játszva levizsgázott. Nagyon fontos volna Czirfusz kollega nyelvi kísérletét folytatni és megpróbálni új, stabil, magyar nyelvű társadalomföldrajzi fogalomtárat összeállítani – legalábbis a legfontosabbakból. Mert az sem „probléma”, ha angolul érti a jegyzet használója, hogy miről is van szó az adott esetben. A finnek se vesztették el sem a nyelvüket, sem a nemzeti identitásukat, mert a tárgyak jó részét – nyilván éppen amiatt, amiről fentebb írok – angolul abszolválhatják. Legfeljebb a tudományuk került több szakmában is a világ élvonalába.

Másodszor a híres és újraolvasva mindig megrázó Vörösmarty vers jutott eszembe a „könyvekről.” Nyilván az új tudás megszerzéséhez könyvtárra, könyvekre, folyóiratokra mindig szükség lesz. De így is lehet hozzásegíteni a lehetőséghez az érdeklődőt, ahogy az új komputeres technikát alkalmazza Czirfusz Márton. E módon is teljesíteni lehet: „*Rakjuk le, hangyaszorgalommal, amit agyunk az ihlett órákban teremt. S ha összehordtunk minden kis követ, Építsük egy újabb kor Babelét.*” Az ebben való kiigazodás persze igen nehéz, erőfeszítések sorát igényli. S ebben a sokarcú „földrajzi és egyben bábeli” példatárban mindig igyekszik a könyvecske szerzője rámutatni: „... a tudományos gondolatok mindig valamilyen társadalmi közeg termékei, azoktól függetlenül nem vizsgálhatók” (2. lecke).

A harmadik „recenziói” alapgondolat a tanári (pedagógiai – módszertani) következetességről kell, hogy szóljon. Ez a munka egy vállaltan jól használható egyetemi jegyzetnek készült. Minden órához vannak világosan megjelölt célok, néha ismétlő kérdések is. Majd az adott téma „viszonyulása” a három geográfia alapfogalomhoz: a térhez, a helyhez és a léptékhez. Ezek a bátran és stílusosan megfogalmazott „egymondatos” tételek, illetve az adott előadás „háttéranyagaihoz” kapcsolódó kérdések nemcsak a szerző ritkaságszámba menő

földrajzi tudományos műveltségét reprezentálják, hanem azt is, hogy ez a tudás akkor ér igazán valamit, ha tovább is tudja adni. Ha úgy tudja megfogalmazni – igazán tanárosan – ezeket a rövid állításokat és a kérdéseket is, hogy azokkal szinte motiválja az „utána gondolást”, a válasz keresésének és megtalálásának a várható intellektuális örömét.

Magam is sokszor töprengtem azon, hogy a mi honi társadalomföldrajzunknak miért sokkal csekélyebb a társadalmi hatása a szükségesnél és a joggal elvárhatónál? Vagy miért alkalmaznak inkább egy közgazdászt, mint egy geográfust, ha azonos munkahelyi vagy végzettségi feltételek vannak? Nyilván részben azért, mert a földrajz, mint középiskolai tantárgy kevés óraszámban és nagyon mással foglalkozik már, mint amivel a tudománya valójában. Részben meg lehet, hogy azért, mert nem ebben formában tanítjuk minden magyar egyetemünkön a humán geográfiai alaptárgyat, amint ahogy Czirfusz kollega ajánlja. Pontosan – tudásszociológiai megközelítéssel – hozzáillesztve a társadalomtudományok (szociológia, közgazdaságtan, regionális tudomány, történettudomány, etnográfia, stb.) gondolkodási világhoz és kihangsúlyozva, hogy miben más, miben több, miben kevesebb. S természetesen a szerző rendre hozzáfűzi a leckék anyagaihoz, hogy kik azok a nagy jelentőségű tudós elmék, akik alkotásaikkal hozzájárultak azokhoz a geográfiai szintézisekhez és azokhoz a gondolatmódszertani megújulásokhoz, amelyek napjaink vagy a közelmúltunk „globális gazdaságföldrajzát” mértéktartóan megadják. S azt hiszem valamennyijük munkásságának az összefoglalható lényege volt, mint e kis könyvnek is: „a tudományos mélységekbe hatoló reagáló képesség világ dolgainak a megértésére”.

Negyedszerre szólnunk kell még a jegyzet „földrajzi példatáráról”. A világ változásait leíró és elemző gazdaságföldrajz tudományának példatára mára szinte végtelennek tekinthető. Próbáljanak csak a tudományos bibliográfiák és absztraktok világába csak belepillantani egy órára. Amióta Daniel Kehlmann „*A világ fölmérése*” című nagyszerű és világsikerű regényben megírta az első, mai értelemben vett földrajztudós – Humboldt – alakját tudhatjuk, hogy a dolog a fölméréssel kezdődik, majd a különböző megmért észlelések „összerakásával”, az egyre mélyebb összefüggések feltárásával. E tekintetben egészen különlegesnek tekinthető e jegyzet forrásanyaga. Egy valóságos világfelmérés, vagy más szóval egy olyan – ma már jórészt elektronikus formában is fellelhető – forrásgyűjtemény, amelynek első olvasata ugyan közvetlenül az adott tananyag mélyebb megértését vagy gyakran megvitathatóságát segíti elő, de másodsorra már „rejtett” kutatási ötletek sokaságával áll elő. Hogy vajon nálunk, kis hazánkban hogyan is nézne ki (szólna) például ma egy kis „hatalomgeometriai elemzés”? Avagy milyen valójában a nálunk vagy Kelet-Közép-Európában a hatalom térbelisége? Vagy arra is remek példák sokaságát leljük fel e könyvben, hogy milyen újság- vagy folyóiratcikket kellene szisztematikusan gyűjtögetnünk, olvasnunk, értékelnünk ahhoz, hogy szakterületünk jobban tudja fogalmazni saját(os) tudományos vizsgálati céljait, kérdéseit, szélesre tárva ezáltal a sokszor kínzóan belterjes geográfiai szakmai közéletünk kapuit.

Nagyon sok minden eszembe jutott még a fentiekén túl is. Ha súlyosabb kritikai észrevételeket próbálnék írni, akkor ilyen dolgok is leírhatók, hogy talán túl sokat markol egyszerre ez a munka. Hogy keveset fogna, azt nem írhatom, mert az nem igaz. Talán az is elmondható, hogy felületes is néha (pl. a gazdaságföldrajz története ...Magyarországon). De lehetséges, hogy ez azért van, mert vállalja a szerzője azt, hogy most és ebben a jegyzetben következetesen végig akar haladni egy maga által jól végiggondolt új gazdaságföldrajzi tananyagban.

Nyilvánvalóan az egyes leckék anyagai „még” nem egyforma mélységűek, de a maga nemében így is egy merőben új, egyedi, szokatlan, izgalmas és nagyon a remélt jobb tudományos minőségű hazai gazdaságföldrajzi jövőbe vetett hitét tápláló munka ez. Olvassa és gondolkodjon el rajta mindenki, akit ez utóbbi dolog jövője komolyan érdekel. S inkább az e kötetben nyitva maradt ezer valódi tudományos kérdéstről vitatkozzunk majd a közeljövőben, mint a gyakran oly érdektelen és sajnálatosan provinciális dolgainkról.

Végezetül nagyon remélem, hogy a szerző által tudatosan vállalt mindhárom kívánság teljesül: (1) „*elindulhat az a folyamat, hogy Kelet-Európát ismét feltegyük a gazdaságról való globális diskurzus térképére*”. (2) Hogy sikerül „*helyetbe hozni a fiatal generáció gazdaságföldrajzosait és társadalomkutatóit*” (minthogy Harvey is írta 2004-ben: „*The difference a generation makes*”). Végül (3) „*a kötetet használva a kritikai gondolkodás képességének fejlesztésével a hallgatókat is képessé tehetjük arra, hogy a jövőben aktív és tudatos képviselői legyenek a társadalmi-térbeli egyenlőség és igazságosság elveinek, illetve az ezek kialakítását szolgáló közpolitikáknak*”.

Ha nem így lesz, akkor maradnak Vörösmarty gondolatai a könyvtárban:

„*És kezdjük újra tőrni és tanulni.
Ez hát a sors és nincs vég semmiben?*”

Csatári Bálint, Szeged – Kecskemét